

Editörden

DİN VE HAYAT

TDV - İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ DERGİSİ
SAYI: 3 - YIL: 2007

YAYIN YÖNETMENİ

Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Kadriye AVCI ERDEMLİ

EDITÖR

Kerime CESUR

kerime.cesur@gmail.com

YAYIN EKİBİ

Abdülkerim YATĞIN

Ahmet BENSİZ

Davut ÖZGÜL

Emine ARSLAN

E. Betül ÇAKIRCA

Kerime CESUR

Mehmet YÜKSEL

Mustakim ARICI

Salim SELVİ

Sümeyye PARILDAR

Uğur YILMAZ

Üzeyir GÜR

TASHİH

Dr. A.Cüneyd KÖKSAL

REKLAM SORUMLUSU

Ömer Faruk ŞENTÜRK

GRAFİK TASARIM

Sinan ÖZDEMİR

BASIM YERİ ve TARİHİ

TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl.

Ostım Örnek San. Sit. 1. Cad.

358. Sk. No: 11 Yenimahalle/ANKARA

Tel. 312 354 91 31 / Fax: 312 354 91 32

Ankara / 2007

ISSN: 1308 - 9595

DAĞITIM

TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl. İstanbul 1. Şb.

Klodfarer Cad. No:14/1 Divanyolu

Eminönü/İSTANBUL

Tel: 0212 518 46 04

Faks: 0212 518 83 07

Yayınlanan yazıların hukuki-bilimsel sorumluluğu yazarlara aittir.

PARA İLE SATILMAZ

Bismillahirrahmanirrahim

Yüce Rabbimize sonsuz hamd ü senalar olsun.

Efendimiz Muhammed Mustafa'ya binlerce sâlât, âl ve ashâbına selam olsun.

Ak sakallı pîr koca bilmez ki hâli nice

Emek yimesin hacca bir gönül yıkarısa

Yunus Emre

İbadetlerin ortak amacı insanın yaratılış gayesinin, kulluğunu izhar olduğunu göstermektir. Namaz ile güne, oruç ile yıla, hac ile ömre anlam katan, aynı zamanda denetim altında tutan ibadetler, müslümana hiçbir anında yalnız olmadığını, Yüce bir varlığın gözetim ve denetimi altında bulunduğunu hatırlatır. Kulluğun kemali de her şeyi yerli yerine koymakla mümkündür. Bu açıdan baktığımızda namaz dosdoğru kılındığında namaz; oruç, ellerimiz, gözlerimiz, dilimiz de yanlıştan ve haramdan sakındığında oruç; ve hac her türlü kavgadan, dünya menfaatinden beri olduğumuzu kanıtladığımızda hac-i mebrûr olmaktadır.

İstanbul Müftülüğü Kültür Yayınları üçüncü çalışmasını, ömrümüze anlam katan, layıkıyla yerine getirildiğinde yeniden doğmuş gibi günahsız olunacağı müjdesi verilen "Hac" ibadetine ayırmış bulunmaktadır. Hac yeniden doğmamıza vesile olan yoğun anlamlar bütünüdür. Bu eserimizde, hacın kapsadığı bu anlamlar bütününden imkanların elverdiği ölçüde sizlere makaleler, hatıralar, söyleşiler sunmaya çalıştık. Mikat, ihram, telbiye, tavaf, Hacerü'l-esved, Safa-Merve, Arafat, Müzdelife, Mina, şeytan taşlama, kurban gibi hacın temel kavramlarını ve aşamalarını içeren makaleler hacci anlamamıza yardımcı olmaktadır. İhram'ın sadece bir bez parçası olmadığını, mikattan hac ibadetine giriş yapan hacının dünyanın tüm kalabalığından arınıp Rabbi'nin topluluğuna karıştığını; Arafat'ta hacın zirvesine ulaştığını; şeytana atılan her taşla bir günahın atılması gerektiğini ve diğer tüm aşamaların insanın olgunluğunu tamamlamasına yardımcı olan adımlar olduğunu anlıyoruz. Allah karşısında eşitliğin zirvesinin gerçekleştiği ibadettir hac. Ten renginin önemsizliğini Malcom X'in hayatından verdiğimiz kesitlerden anlıyoruz. "Hacda Kadın" makalesi ile hacda kadının cinsiyeti ile değil kulluğu ile var olduğunun bilincine varıyoruz. Nazife Şişman hacı olmanın turist ve seyyah olmaktan ayrıldığı noktaları akıcı bir üslupla bizlere sunuyor. Söyleşi bölümümüzde Ebruzen Hikmet Barutçugil'in, sanatıyla hac arasında kurduğu bağlantıyı bulabilirsiniz. Ayrıca Ümit Meriç ve Nevzat Tahran ve Hasan Cihat Öter'le gerçekleştirdiğimiz kısa söyleşiler de zevkle okunacaktır. Hacca gitmenin öneminin yanında hac dönüşü ahlâkî olgunluğun devamının gerekliliğini anlatan "Hacca Nasıl Gidilir Nasıl Dönülür?" isimli makale, "Hacca Eğitimi Gitmek", "Hacca Çarşı Ziyareti ve Hediyeleşme Âdâbı" da faydalı olacağını umduğumuz diğer makalelerden. Portre bölümümüzde son nefesini Efendimiz'in yanbaşında vermek istediği için Medine'ye hicret eden Sami Ramazanoğlu Hocaefendi'nin hayatı anlatılmakta. Fahrettin Paşa'nın Medine Savunması, Surre Alayları, Osmanlı'nın kutsal beldelere gösterdiği hassasiyeti anlatan makaleler, Kâbe ve Ravza'daki âyetlerin değerlendirildiği makale, hac manzumeleri ve hac literatürü makaleleri ve şiirlerden oluşan bir dosya ile karşınızdayız.

İlkemiz sizlere en iyiyi sunabilmektir. Yayın kurulu bu ilkeyi layıkıyla gerçekleştirebilmek için büyük gayret içerisinde. Bu çalışmalar sırasında fikirleri ve makaleleri ile bizlere katkıda bulunan değerli akademisyenlere, Diyanet personeline, yazılı ve görsel malzeme temini, yayına hazırlık, baskı ve tasarım süreçlerinde katkısı olan herkese şükranlarımızı sunuyoruz.

Allah'ın çalışmalarımızı boşa çıkarmaması ümidiyle...

İbadetler İçinde HACCIN YERİ

İnsan yaratılıştan aciz bir varlıktır. Bu acizyet, maddî ve manevî ihtiyaçlarının temini noktasında onu başka bir varlığa muhtaç kılar. Maddî ihtiyaçlar cümlesinden olarak gıda, barınma, güvenlik, sağlık gibi hususları; manevî ihtiyaçlardan ise duygu eksikliğinin giderilmesi, bir dine inanma, estetik kaygı gibi hususları zikredebiliriz. Tarih boyunca insanlar söz konusu ihtiyaçlarını karşılamak için muhtelif düşünceler geliştirmiş, ilahî olan veya olmayan inançları kabul etmişlerdir.

İnanmak insanın en tabii ihtiyacıdır. Biz bu yazımızda ilâhî dinlerin en mükemmeli olduğunu kabul ettiğimiz İslâm dinindeki ibadetler içinde haccı konu edineceğiz. Dinin bünyesinde yer alan ibadetler, kulu, doğrudan Allah'a bağlayan birer köprü vazifesi görmekle birlikte dinin, ferdî ve toplumsal hayat açısından devamını sağlayan bir faktör konumundadır.¹ İslâm âlimleri genel itibarıyla muhteva olarak dini; itikat, ibadet ve ahlâk şeklinde üçe ayırırlar. İtikat ya da inanç esasları kişinin iç dünyasını; ibadetler ise dinin getirdiği buyrukların pratize edilmesi yönüyle insanın dış dünyasını düzenler. Ahlâk ise bir bütün olarak hayata renk veren dinin² kişisel planda en üst seviyede duyarlılık halinde yaşanması halidir. Bu açıdan din, insa-

nın bilinç halini geçmişten geleceğe bağlayarak onu, 'şimdi'yi yaşayan varlık olmaktan yani dünyevileşmekten uzak tutmuş olur.³ İbadet, bizatihi Allah'ın emri gereği, dinin tarif ettiği şekilde yapılan eylemdir. Şu kadar var ki ibadetler, fayda, psikolojik tatmin, sağlıklı yaşam gibi bazı hususiyetleri bünyesinde barındırır.

İslâm beş temel üzerine bina edilmiştir.⁴ Burada dikkat çekici husus, şahadet/tanıklık konusunun itikat ile, namaz, oruç, zekat ve hac olarak dile getirilen diğer dört unsurun ise ibadet ile ilgili olmasıdır. İtikat unsurunda belirgin olan husus, kul ile Allah arasında farklılığa vurgu yapılması ve böylece şirke düşme tehlikesinin önlenmiş olmasıdır.⁵ Ana hatlarıyla dinin getirdiği konulara bakılınca bunun iman-ahlâk eksenli yani kişinin iç dünyasını ihyaya dönük olduğu görülür. Kulluk faaliyetleri (ibadetler) ise bu ana çizgiyi kuvvetlendirmek (tahkim) yani dış dünyayı ıslah ve imar etmek içindir.

İnanç esasları daha çok kişinin iç/derûnî dünyası ile ilgili iken ibadetler, inancın dış dünyadaki tezahürleridir. Fakat bunlar birbirini tamamlayan unsurlardır. İnancı olup da ibadetlerden uzak düşenler Matürîdî itikad ekolüne göre mümin sayılırlar.⁶ Fakat ibadet hayatının, inancı zinde kıldığı da bir hakikattir. Dahası ibadetlerden uzak duranın, nefsanî arzuların seline daha çok kapılma riski taşıdığını da söyleyebiliriz.⁷ İbadet kavramını namaz, oruç, zekat ve hac gibi dört hususa münhasır kılmak elbette mümkün değildir. Müminin miracı olan namaz ibadeti, kul ile Allah arasında doğrudan kurulan bir irtibattır. Mümin, günün farklı zaman dilimlerine ayrılan namaz ile Allah'tan gafil olup dünyaya dalma gibi bir tehlikeyi ken-

dinden uzak tutabilmenin mutluluğunu yaşar.⁸ Kur'an'da namaza ilişkin âyetler genellikle 'namazı kılın zekatı verin' şeklinde zekat ibadetiyle birlikte anılır. Bu açıdan namaz, insanın iç dünyasındaki kirliliğin izalesi iken zekat, dış dünyasının temizliğidir. Birinde kişinin Allah'la doğrudan diyalogu söz konusu iken zekatta kişinin toplumla barışık yaşaması dikkat çekicidir. Böylece inanan insan, Allah'la ve toplumla barışık bir denge haline ulaşır. Oruç, namaz ibadetine olduğu gibi tamamıyla kul ile Allah arasında olup biten bir eylemdir. Hacda ise zekatta olduğu gibi toplumla iç içe olma söz konusudur. Buna göre namaz ve oruç kişisel iradî ibadetler iken zekat ve hac kişinin dış dünyasıyla ilgili toplumsal birer ibadettir. Bununla birlikte zekat ve hac toplumsal ibadet olsalar bile kişinin derûnî dünyasında asıl amaç, Allah rızasıdır.

Zekat ve hac zenginler için mükellefiyet içeren ibadetlerdir. Buna göre inanan insan zekat verebilecek seviyeye ulaşabilmek için çalışmak, etrafa açılmak, topluma karışıp sosyal etkinliklerde bulunmak zorundadır. Bu açıdan ruhbanlık ya da kabuğuna çekilmek, toplumdan tecrid olmak İslâm'ın tasvip etmediği bir kulluk tarzıdır. Toplumla ilişkisi itibariyle hac ibadetine zekata benzer bir yapı ile karşılıyoruz. Dünyanın her tarafından kutsal beldeye gelen inananlar, artık yerel birer insan olmaktan çıkıp evrensel insan olma vasfını kazanmış olurlar. Böylece hac ibadetine katılanlar, dünyayı bilen, inanan insanların yaşadıkları yerlere dair bilgisi, görgüsü, kültürü olan kişi konumuna terfi ederek din kardeşliğini evrensel boyuta taşımış olurlar.

Kutsal beldelerde ibadet ve ziyarete ilişkin mekânlar, hacıyı, insanlık tarihinin başlarına kadar götürür. Arafat'ta Cebel-i Rahmet (Rahmet Dağı), Mina'da cemerât denilen şeytan taşlama yerleri ve nihayet Cebel-i Nur (Nur Dağı) ziyaretleri ile hacı, ilk peygamber ile son peygamber arasındaki çizgiyi bütünüyle orada takip etme imkanına kavuşur. Hacdaki insanlar tarihin içinde ve kutsal yerlerde ibadet etmenin hazzını tadarlar. Cennetten geldiği rivayet edilen Hacerü'l-Esved'e elini yüzünü sürerken, Makam-ı İbrahim'i gözleriyle görür. Zemzemi içerken onun tarihi derinliklerden gelen serinliğini içinde duyar. Safa Merve arasında koşarken sıradanlığa bırakılmış bir Hacer kulunu Allah'ın unutmadığı ve ona sahip çıktığı düşüncesiyle kişi, yalnızlık ve kimse-sizlik hissini hüznünü üzerinden atabilecek kuvvete erer. Hakikat ile sembolün birbirine girdiği bu mekânda insanî hastalık kabul edilebilecek ırkçılık, kibir gibi manevî kirlerden arınma bilinci kazanır.

Namazda iftitah tekbiriyle sembolik mânada dünyayı elleriyle geriye atan mümin, hacda başını tıraş ederken bu inancını kuvvetli bir şekilde temsilî olarak tekrar etmiş olur. Şeytanı taşlarken bir ömür boyu kendisiyle cihat etmek zorunda olduğu nefsinin taşıladığının farkındalığına erer. Arafat'ta bir araya geldiği din kardeşleri ile dünyalık şeylerden kendini tecrid ederek sıradan insan olma yani acziyetini idrak etme aşamasına yükselir. Kâbe'de tavafta ya da namazda iken çevresinde dünyanın her tarafından gelmiş ırkları, dilleri, folklorü farklılık arzeden ve fakat Allah'ı, peygamberi, kitabı, kıblesi bir olan insanlarla tek yürek tek bilek olmanın birlikteliği ile güçlü olduğunun şuuruna erer.

Burada özellikle hac ibadetine mânanın maddede hükmettiğini, maddenin araç mananın ise amaç olduğunu her hacı bizatihi görür, yaşar ve bu bilince erer.

Hacı olmak bizim kültür dünyamızda diğer ibadetlerden daha farklı şekilde algılanmış, vefat eden kişilerin mezar taşlarına bile el-hâc ibaresi yazılarak hac ibadetiyle elde edilen payenin önemine dikkat çekilmiştir. Bu yönüyle hacı, kendisine tam anlamıyla güvenilen, ahlâk ve erdem sahibi, evrensel tecrübeye sahip, kutsal beldelerde manevî açıdan arınmış ve itidale ulaşmış eli öpülesi, duasına nail olunası, bir tür kutsiyete bürünmüş insandır. Şehadet ile İslâm iklimine adımını atan mümin, namaz-zekat, oruç-hac ibadetleriyle sürekli bir sarmal halinde ömrü boyunca dünyasını da ihmal etmeden Allah için yaşayan kişi sıfatına bürünür. Bedenî ibadet olan namazla başlayan bu örgü bedenî-malî ibadet olan hac ile zirveye ulaşmış olur. ■

Dipnotlar

- 1) İbn Sînâ, *Kitâbu-Ş-Şifâ: Metafizik* (metin ve çeviri: Ekrem Demirli-Ömer Türker), İstanbul 2005, Litera Yay., II., 191-192. 2) "Allah'ın (verdiği) rengiyle boyandık. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir? Biz ancak ona kulluk ederiz (deyin)." (Bakara, 2/138). 3) Dünyevileşme, 'şimdi'yi yaşama konusunda bilgi için bkz. İlhami Güler, *Politik Teoloji Yazıları*, Ankara 2002, Kitabiyât Yay., 9-38; İhsan Fazlıoğlu, "*Sihir ve Şuur*", *Anlayış*, s. 50, 80-81. 4) Buhârî, "İman", 2 (*Zübdetü'l-Buhârî*, çev. Ömer Ziyaeddin Dağıstanlı), İstanbul, 1980, Hisar Yay., 17. 5) "De ki: Ben sadece sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana, ilâh'ınızın, sadece bir ilâh olduğu vahyolunuyor." (Kehf, 18/110; Gerçekte benzeri durum, kimi Hristiyanların ilah konumuna yükselttiği İsa (a.s.) için de geçerlidir: "(Çocuk şöyle dedi: "Ben, Allah'ın kuluym. O, bana Kitab'ı verdi ve beni peygamber yaptı")." (Meryem, 19/30). 6) Nüreddin es-Sâbüni, *Matüridiyye Akaidi* (nşr. ve çev. Bekir Topaloğlu), Ankara 2000, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 162. 7) "Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar, nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler." (Meryem, 19/59); "...Muhakak ki namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoymaz..." (Ankebût, 29/45). 8) Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Allah'a tevbe ediniz. Ben bir günde yüz defa tevbe ediyorum." Müslim'deki rivayet şöyledir: "Bazen kalbime gâflet çöker ve ben günde Allah'a yüz defa istiğfar ederim." (Müslim, "Zikir", 41) İzzeddin Belik, *Âyet ve Hadislerle İslâmî Hayat* (çev. Vecdi Akyüz-Salim Ögüt), (yayına haz. Mehmet Erdoğan), İstanbul 1992, İklim Yay., IV, 328.